

ВСТАНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

© Коpecь Г.Р., Брунець Б.Р., 2007

Розширено класифікацію інноваційної діяльності за видами ризиків – високо-ризикова інноваційна діяльність, середньо- та низькоризикова інноваційна діяльність. Обґрунтовано доцільність введення в науковий обіг поняття “інноваційного середовища” діяльності та дано його визначення, визначено основні складові середовища інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, класифікація інновацій, середовище інноваційної діяльності.

Classification of innovative activity by kinds of risks – highly risky innovative activity, average-, and low risky innovative activity is expanded. The expediency of introduction in the scientific reference of concept of the innovative environment of activity is proved and his definition is given, determined the basic compound environments of innovative activity.

Key words: innovative activity, innovations, classification of innovations, environment of innovative activity.

Постановка проблеми

Діяльність сучасних підприємств тісно пов'язана з категорією “час”. Зміни в довкіллі, відбуваючись надзвичайно швидкими темпами, призводять до загострення конкурентної боротьби, а випередити час – означає бути лідером. Інновації є засобом випередження часу. Побачити недостатність наукових знань, незадоволений попит, котрий породив би пропозицію та створити новий продукт для майбутнього формування попиту є одними з найосновніших чинників виживання господарських суб'єктів. Тому прогнозування та розвиток інноваційної діяльності згідно з вимогами часу та кон'юнктурою ринків стає сьогодні чи не найосновнішою проблемою. Уміння передбачити потреби покупців, напрями діяльності конкурентів є необхідною, але ще не достатньою умовою конкурентоспроможності підприємств. Сучасною вимогою є постійна інноваційна діяльність, яка спирається на високий мотиваційний рівень зацікавленості працівників, підприємств та цілих регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

В іноземній та вітчизняній літературі пропонується розгляд різних чинників, які безпосередньо та опосередковано впливають на формування інновацій та подальше їхнє впровадження. Технологічні та економічні аспекти інноваційної діяльності в умовах глобалізації економіки розглянув вчений Х.Б. Мальгрем [1]. Роботи таких відомих вчених, як А.К. Казанцева, Л.Е. Мінделі, І.Т. Балабанова, О.М. Хотяшевої, В.Г.Ковальова, В.Г. Шматька [2] дають перелік чинників, котрі впливають на інноваційну діяльність підприємств. Так, економісти В.О. Василенко [2] та П.Н. Завлін дають розширену класифікацію інноваційної діяльності, розглядають можливості прогнозування і планування нововведень; Я. Ван Дайн, І. Мілендорфер, Ю. Бажал пропонують класифікувати інновації за ознаками інфраструктури. На думку професора Л.Н. Оголевої [3, с.21], необхідно уточнити чинники, які впливають на прийняття рішень про здійснення інноваційної діяльності. О.С. Лапко [5] наводить класифікацію інновацій за типами, ступенем новизни та за значенням наслідків і охопленням частки ринку [5, с. 51]. Увага, котра звертається на дослідження

ризиків інноваційної діяльності, не допомогла розкрити питання про можливу подальшу класифікацію інновацій.

Професор О.Є. Кузьмін вказує на необхідність застосування іноземного досвіду забезпечення сприятливого інноваційного клімату та встановлення моніторингу ризиковості інноваційної діяльності [4, с. 152]. У своїх дослідженнях О.С. Лапко наводить приклади інноваційної діяльності у сфері енергозбереження у розвинутих країнах, зокрема у Німеччині та Австрії [5, с. 181–187].

При впровадженні окремих видів інновацій є важливим також дотримання спеціальних вимог, залежностей та балансових співвідношень. Наприклад, у сфері екологізації інноваційної діяльності є важливим дотримання вимог моделі “витрати – випуск”, яка була запропонована В. Леонтєвим на основі фіксованих технологій виробництва і не враховувала впливу різних технологічних процесів на довкілля. Вказана модель була удосконалена О.Лапко за допомогою врахування вектора “забруднення”, який враховує кількість забруднювального (шкідливого) продукту, що виробляється на одиницю корисного продукту за певною технологією. Отже, при виготовленні певного обсягу продукту можна моделювати загальну величину непереробленого шкідливого продукту як різницю між загальним забрудненням шкідливими продуктами та обсягом шкідливого продукту, що переробляється. Позитивним також у цій математичній моделі є врахування наближеного розміру збитку від забруднення довкілля та спроба визначення найменш шкідливого способу випуску продукції за допомогою формальних або неформальних критеріїв [5, с. 201 – 203].

Незважаючи на важливість розглянутих досліджень, у вищенаведених літературних джерелах недостатньо розкриті питання, пов’язані з детальним описанням можливого прогнозування та подальшого планування інноваційної діяльності. Із змісту проаналізованих наукових праць видно, що для оптимізації інноваційної діяльності необхідно уточнити чинники, які впливають на прийняття рішень про здійснення інноваційної діяльності, а також складові інноваційного середовища підприємства.

Постановка цілей

Цілі статті сформовані з погляду недостатньо розроблених аспектів інноваційної діяльності у розглянутих вище літературних джерелах та публікаціях і передбачають вирішення таких основних проблем: визначення класифікації інноваційної діяльності за типами ризиків; визначення середовища інноваційної діяльності; встановлення основних факторів середовища інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу

У розвинутих країнах інноваційна діяльність є одним із важливих засобів збагачення країни, ефективної діяльності підприємств та корпорацій на міжнародних ринках. Розроблення стратегії та окремих напрямків інноваційної діяльності є важливою прерогативою державних органів управління та регіональної політики. Тому в багатьох державах приймаються та успішно виконуються професійно розроблені програми інноваційної діяльності, які мають належне науково-технічне та кадрове забезпечення.

В Україні розвиток інноваційної діяльності законодавчо закріплений, але на практиці він надзвичайно сповільнений, що викликано як об’єктивними, так і суб’єктивними чинниками. Тому дослідження умов та сфери інноваційної діяльності є актуальним для подальшого розвитку інноваційної діяльності.

Інноваційні переваги та досягнення є важливими чинниками стійкої конкурентної позиції підприємства і повинні бути складовими формування ефективної стратегії підприємства у змінних ринкових умовах [6, с. 157]. У ході розвитку економіки впровадження нововведень відбувається нерівномірно, характеризується уривчастими та застійними етапами. Основними причинами таких станів є недостатність нових знань або неготовність суспільства до нововведень. Здійснюючи інноваційну діяльність необхідно досліджувати специфіку різних видів інновацій та враховувати ризики, які їх супроводжують.

У сучасній літературі зустрічаються класифікації інновацій за різними класифікаційними ознаками: за об'єктом здійснення, за рівнем важливості, за типом, за черговістю здійснення, за рівнем змін, до яких вона призводить, за ступенем новизни, за часом виходу на ринок, за масштабами поширення тощо. Необхідно зауважити, що в інноваційному менеджменті, як і в інвестиційному, інновації можна класифікувати за ступенем ризику як високоризикові, середньо- та низькоризикові.

Високоризикові інновації – це інновації з високим ступенем ризику. Найчастіше це інновації, котрі докорінно змінюють рівні та способи діяльності як окремо взятого підприємства (здебільшого транснаціональні корпорації) завдяки впровадженню новітніх досягнень науки та техніки, так і суспільства загалом. Такі інновації впливають на зміни в світовій економіці та суспільстві загалом. До таких інноваційних змін можна зарахувати докорінні зміни в продуктовому, технічному та технологічному процесах виробництва, зміни в управлінні підприємством, виникнення нових галузей. Саме такі нововведення викликають найбільший опір і часто не сприймаються не тільки реалізаторами ідеї, а суспільством загалом. Перебіг подій щодо етапів впровадження та розвитку таких нововведень є важким у передбаченні наслідків, котрі можуть бути як позитивними, так і негативними. Впровадження саме таких інновацій може породити нові економічні цикли та надати подальшого розвитку як науковій, так і інших видів діяльності.

Середньоризикові інновації з меншим рівнем ризику – це інновації, розробки яких скеровані на інтенсивне відновлення продукції, що випускається, забезпечення сформованих, але незадоволених потреб, освоєння нових зразків машин, устаткування, приладів певної галузі, що, потрапляючи у відповідну сферу застосування, створюють умови для реалізації нових технологій. На перешкоді оцінювання інноваційного ризику часто стає недостатня готовність споживача до використання нової техніки. Розвиток та поширення таких інновацій набагато легше передбачити, проаналізувати їхнє значення для економіки.

Низькоризикові інновації характеризуються найменшим рівнем ризику. До них можна зарахувати покращувальні нововведення. Наприклад, нове застосування відомого продукту, нова технологія застосування відомого продукту, удосконалення базисних видів продукції, псевдоінновація (зміна зовнішнього вигляду, упаковки, надання нових характеристик незмінному продукту), нове позиціонування на ринку. Такі нововведення є швидкоплинними і потребують постійної маркетингової підтримки. Часто такі інновації застосовуються для задоволення диференційованих потреб споживача.

Розглядаючи інноваційні проекти, треба постійно здійснювати моніторинг потреб ринку та доцільності інновацій. Американський вчений Х. Мальгрем вважає, що для підвищення конкурентоспроможності компанії управління її діяльністю повинно здійснюватись за умови швидкої адаптації до нових умов на всіх рівнях господарювання [1, с. 92]. Дуже часто в інноваційній діяльності трапляється, що попит на продукцію вже давно є сформованим, але відсутня пропозиція. Отже, певний період відсутня конкуренція, яка могла б впливати на ціну фінансового активу. Це дає можливість господарському суб'єкту в певний період одержати переваги у вигляді високої ліквідності особливого ринкового товару. Тому в інноваційній діяльності важливу роль відіграє селективна функція, яка покликана визначити той продукт, який з певних економічних міркувань матиме обґрунтоване впровадження. Відомо, що невчасне здійснення нововведень призводить до ефекту “футуро-шоку”, тобто до такої ситуації, коли обставини спонукають здійснювати різкі зміни в короткий період з великими витратами ресурсів і надзвичайною напругою. Наслідком цього може стати не тільки втрата прибутку, а й взагалі руйнування підприємства або організації [2, с. 14.].

В сучасних економічних умовах розвитку України, які спостерігались останні чотири роки (7,4 % середньорічних темпів зростання ВВП та 12,5 % зростання промисловості), відзначається недостатня діяльність сучасних інноваційних галузей і продуктів діяльності для комерційного продажу, аутсорсингу, науково-технічної співпраці. Зростання ВВП в Україні значною мірою відбувається за рахунок виснаження природних ресурсів, продажу сировини та неефективного

використання інших ресурсів підприємства. Неефективне використання людських ресурсів зумовлено низькою мотивацією розроблення, освоєння та поширення інноваційної продукції, інформаційних, матеріальних та фінансових ресурсів – недосконалим менеджментом. Натомість у високорозвинених країнах до 80% зростання ВВП відбувається за рахунок інноваційного сектору.

Важливим напрямком реалізації інноваційної стратегії України є удосконалення механізму управління інноваційною діяльністю. На жаль, в Україні не вдається системно виконати важливі завдання, пов'язані з розвитком інноваційної діяльності, а саме – збереження науково-інноваційного потенціалу держави, регіонів, вищих навчальних закладів та підприємств. Особливо це стосується кадрового забезпечення інноваційної діяльності, що є підґрунтям для формування та ефективного використання усіх вищезазначених ресурсів. Натомість в Україні виявились розпорошеними та такими, що втратили роботу або виїхали за кордон, значна частина наукових та науково-технічних працівників.

Реалізація інноваційної діяльності в Україні важлива в багатьох галузях, зокрема у сфері енергозбереження та енергоефективності. Взагалі використання цих двох термінів пояснюється тим, що у науковій та науково-популярній літературі часто плутають або не розрізняють вищезгадані терміни. Треба відзначити, що термін енергозбереження є набагато вужчим поняттям, ніж енергоефективність. Він передбачає здійснення окремих заходів з економного використання енергії, зокрема і непопулярні дії, пов'язані із зменшенням енергоспоживання та відмиканням енергоносіїв, зменшенням комфорту та погіршенням умов праці працівників. Крім того, термін “енергозбереження” фігурує у нормативно-законодавчій базі України (зокрема, у Законі України з енергозбереження). На відміну від цього терміна, термін “енергоефективність” передбачає системне застосування цілого комплексу технічних та управлінських заходів з ефективного використання усіх видів енергетичних ресурсів, що дає змогу забезпечити кращі умови роботи працівників та комфорт споживачів під час виготовлення продукції або надання послуг. Як правило, такі заходи з енергоефективності супроводжується активним використанням інформаційних ресурсів та програмного забезпечення, що вимагає підвищення кваліфікації і навчання персоналу у галузі енергоаудиту, аналізу споживання енергоресурсів та організаційно-управлінських завдань при впровадженні на практиці заходів з енергоефективності.

Актуальність інноваційної діяльності у сфері енергоефективності в Україні зумовлена такими чинниками: умови обмеженості енергоресурсів; постійне зростання вартості енергоресурсів; величезний обсяг споживання енергоресурсів, незважаючи на значне скорочення промислового виробництва в Україні (енергоємність продукції в Україні у 5–8 рази більша порівняно з аналогічною продукцією розвинених країн світу).

Аналіз даних щодо розроблення та впровадження нововведень в Україні та за кордоном доводить, що період створення інноваційної продукції може охоплювати три і більше років [5, с.58; 6, с. 16]. Для того, щоб оцінити можливість здійснення інноваційного проекту, такого, наприклад, як впровадження програми енергоефективності, необхідно дати загальну характеристику ринку, на якому пропонується впровадження інновації, визначити, якими споживчими властивостями повинен володіти інноваційний товар, оцінити проект на предмет реальності виконання, визначити, чи є в наявності необхідні ресурси для здійснення інноваційної діяльності, встановити економічну вигоду від здійснення проекту.

При здійсненні інноваційної діяльності підприємства перебувають під впливом факторів макро- та мезооточення, які є достатньо висвітлені в літературі [5, с. 83–85]. Під час інноваційної діяльності кожне підприємство вступає у взаємодію з факторами інноваційного середовища. Середовище інноваційної діяльності – це сукупність усіх факторів та складових інноваційної діяльності підприємства, зовнішніх та внутрішніх умов функціонування, а також прогнози і тенденції їхніх змін у майбутньому. До основних факторів середовища інноваційної діяльності підприємства належать:

- інноваційний потенціал галузі та специфіка її діяльності;
- ресурсні можливості близького середовища (споживачів, постачальників);
- перспективи розвитку підприємства з урахуванням фактора ризику;
- внутрішнє середовище підприємства та прогноз його стану (виробництво, фінанси, кадри, дослідження і розвиток, маркетинг);
- кон'юнктура ринку та прогноз її стану;
- існуючий споживчий попит та тенденції його зміни;
- інституційні вимоги міжнародних та вітчизняних організацій;
- наявність інвестиційних ресурсів;
- наявність конкурентів та методів їхнього інноваційної діяльності;
- тенденції змін у ресурсоспоживанні та ресурсних можливостей середовища;
- інноваційний потенціал конкурентних галузей;
- екологізація інноваційної діяльності;
- тенденції інноваційних змін загалом в світі;
- зовнішнє середовище та прогноз його стану (економічні, технологічні, політичні, соціальні чинники).

Моніторинг вищеназваних факторів рекомендується здійснювати на підставі статистичних даних та “польових” досліджень, завдяки яким можна простежити певні тенденції розвитку ринків та сформулювати певне уявлення про подальший їхній розвиток. Часто в світовій практиці іноземні фірми звертаються до науково-дослідних центрів для відстеження тенденцій змін у середовищі інноваційної діяльності. Показники, за якими рекомендується діагностувати середовище, дають змогу створити аналітичну, імітаційну та експертну модель діагностування середовища. Аналітична модель діагностування середовища дає змогу проаналізувати маркетингову та статистичну інформацію. Експертна модель діагностики дає змогу отримати інформацію за допомогою соціоекономічних та спеціальних експертних опитувань. Імітаційна модель дає змогу отримати інформацію про об'єкт дослідження внаслідок імітаційного моделювання. Загалом побудова такої моделі діагностування середовища інноваційної діяльності дасть змогу оцінити поточну та перспективну ситуацію впровадження підприємством нового товару (технології, управлінської інновації). Хоча передбачення та достовірне отримання інформації є доволі складним процесом, але саме такі заходи є необхідними та викликані швидкими темпами економічних, соціально-культурних, екологічних змін.

Багато інновацій зазнає краху через допущення грубих помилок у підрахунках, плануванні або некомпетентності осіб, котрі були причетні до реалізації інновації. Але необхідно зауважити, що все-таки інноваційний потенціал підприємства залишається високим за умови правильної реалізації прихованих інноваційних можливостей [2, с. 57]. Тому нововведення, засновані на аналізі, системності і завзятій праці, становлять більше ніж 90 % всіх ефективних новацій. Тут недостатньо інтуїції, а пошук має бути чітко організований та вестись на регулярній, систематичній основі [2, с. 59]. Прикладом успішної інноваційної діяльності можуть бути науково-дослідницькі та прикладні центри, бізнес-інкубатори, корпорації Японії, які завдяки державному стимулюванню та системній інноваційній діяльності у пріоритетних сферах економіки вийшли на передові позиції практичного втілення досягнень світової науки.

Висновки

Основною обмежувальною умовою при здійсненні інноваційної діяльності на стадіях проектування, освоєння новації, технологічної підготовки виробництва є недостатність фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності, низький професіоналізм управлінських кадрів, а також недостатня мотивація науково-технічних працівників. Для здійснення інноваційної

діяльності важливе також урахування основних умов ефективного використання різних видів ресурсів: фінансових, матеріальних, людських, інформаційних. Необхідним є дотримання техніко-технологічних, організаційно-економічних, екологічних, енерго- та ресурсощадних, управлінських вимог. Виконання цих вимог можливе лише за умови належного професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, державних та регіональних органів управління, знань та навичок працівників, які безпосередньо впроваджують інновації.

Важливим також є адекватне реагування керівництва підприємства на швидкі зміни середовища інноваційної діяльності. Саме вивчення середовища інноваційної діяльності підприємства дає змогу встановити перспективність ідеї на початкових етапах її зародження та відтежити подальший розвиток продукту чи технології. Вивчення закономірностей та аналіз змінних його факторів дасть змогу встановити можливість появи нових продуктів, що свого часу приведе до появи нових, революційних технологічних нововведень.

Перспективи подальших досліджень

Вважаючи, що інноваційна діяльність означає процес, який об'єднує на початковому етапі зародження ідеї та на кінцевому дифузію новації, постає необхідність визначення необхідності та перспективності цього нововведення. Необхідність та перспективність інновацій необхідно розглядати в межах окремо взятого підприємства, регіону (області), держави та загалом світу. Така градація дасть змогу визначити, чи потрібне нововведення матиме економічну доцільність в окреслених межах. Необхідно враховувати чинники, які безпосередньо або опосередковано впливають на доцільність дослідження інноваційного продукту, його розроблення та впровадження. Необхідність встановлення перспектив розвитку інноваційної діяльності на ранніх стадіях відповідно до швидкозмінних вимог середовища інноваційної діяльності дасть змогу підприємствам створювати умови та адекватно реагувати на зародження нових інноваційних хвиль та встановлення новітніх технологічних укладів.

1. *Malgrem H.B. Technology and Economy// The Global Economy: America's Role in the Decade Ahead /Amer. Assembly Eds. W. E. Brock, R. D. Horlats. — N. Y. L: Norton, 1990. — P. 92.* 2. *Василенко В.О., Шматько В.Г. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. За ред.. В.О. Василенко. — Київ: ЦУЛ, Фенікс, 2003. — 440 с.* 3. *Инновационный менеджмент: Учебное пособие / Под ред. д.е.н., проф. Л.Н. Оголевой— М.: ИНФРА-М, 2001. — 238 с.* 4. *Кузьмін О. Є., Князь С. В., Тувакова Н. В., Кузнецова А. Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: Монографія / За наук. ред. проф., д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003. — 233 с.* 5. *Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. —К.: ІЕП НАНУ, 1999. — 254 с.* 6. *Томпсон-мл., Артур, А., Стрикленд III, А., Дж.Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа. — М. : Издательский дом “Вильямс”, 2005. — 928 с.*